

ЗАКОНОТВОРЕННЯ ЯК ПРОЕКЦІЯ МАЙБУТНІХ ФРЕЙМІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Розглядаються питання законотворчого моделювання фреймів національної пам'яті в політичній комунікації. Викладені мотивації організації механізму створення передумов формування окремих суб'єктів як носіїв стратифікації соціальних інтересів на основі моделювання перспективної проблематики об'єктів інтерпретації та дискурсів національної пам'яті в правовому полі держави.

Ключові слова: національна пам'ять, меморіальні та споріднені закони, законотворення, парламентська практика, політична воля, почуття права.

Нинішній стан дослідження теоретичних і практичних проблем національної пам'яті перебуває у природно суперечливому процесі з'ясування традиційних витоків цього феномена як механізму самоідентифікації соціальних груп і особистості, актуалізації минулого в системі суспільних цінностей. Аналіз дискурсивних контекстів, історіографії проблеми в контексті світового досвіду відбувається у дискусійному полі, як популяризаторських, та й суто наукових уявлень про національну пам'ять. Це питання виявилось настільки відчутним у пошуках гармонізації суспільних відносин, що традиційні кафедри наукового дискурсу виявилися для його висвітлення доволі специфічними через усталені вади науково-соціальної комунікації. Тобто йдеться про необхідність актуалізації процесу висвітлення проблем національної пам'яті на рівні сучасної соціальної потреби в широкому розумінні.

Адже загальновідома теза про можливість прогнозування майбутнього на підставі досвіду минулого у даному разі не набуває ознак реального механізму без збагачення власне публічної сфери актуалізованими темами досліджень національної пам'яті. Тематично споріднені сюжети поширено кореспондуються в усіх сферах життя суспільства. Тематика спадковості національної пам'яті активно експлуатується також й політиками в боротьбі за владу. В принципі, Олімп можновладців видається, так би мовити, модератором навколопіарівських рухів в межах зрезжесованих конфліктів політичної історії. Парламентські вибори-2012 не тільки стали спадкоємцями своїх попередників, а судячи як із передвиборних програм партій, що стали парламентськими, так із законопроектних ініціатив, вивели сюжети національної пам'яті в арсенал інтенсивного впливу на електоральну свідомість. Таким чином зазначена проблема не лише має тенденцію до посилення інформаційного ресурсу публічної, а стає доволі помітним месіджем власне парламентської комунікації.

Дане дослідження не передбачає аналізу парламентського дискурсу на предмет залучення до інформаційного простору політики артикуляції історичного надбання суспільства. Це – предмет окремої розмови. У даному разі видається доцільним зосередитися на особливостях законодавчого процесу, що продукує нормативно-правові акти, які органічно пов'язані зі змістом національної пам'яті у часі і просторі, не обмежуючись минулим, а враховуючи сучасність та передбачаючи ті колізії, що неминучі у майбутньому.

Природно, що коли порушуються питання про функціонування політики пам'яті, політичними стають дискусії про так звані «меморіальні закони». Ця тема має достатню представницьку історіографію, проте вона в процесі своєї еволюції не лише не наближається до однозначного виміру, а набуває нових атрибутивних ознак конфлікту інтерпретацій. Ілюстратором такої тенденції може слугувати розроблений закордонними фахівцями класифікатор сутності меморіальних законів, що його викладає О. Маклюк, привертаючи увагу до двох видів меморіального законодавства: «по-перше, це чисто декларативні закони, що демонструють офіційну оцінку державою тієї або іншої події, по-друге, це закони, що передбачають кримінальне покарання за їх публічне заперечення, за погляди на минуле» [1, с. 311]. Видається очевидним, що у даному класифікаторі не дотримано єдиної основи поділу понять: адже так звана друга група «каральних законів» не може існувати самостійно, відокремлено від першої, оскільки оцінки й санкції можуть існувати в єдиному правовому полі, себто законі. Тож якщо декларативні нормативно-правові акти функціонуватимуть незалежно, то друга група в принципі на це неспроможна. Втім це, зрештою, деталі. Вони лише підтверджують той факт, що фрейми національної пам'яті міцно увійшли в усталену систему тематичного законодавства. Їхні змісти є предметом серйозних наукових дискусій. Як вважає В. Солдатенко, «... догматична сутність ухваленого закону (*про Голодомор – авт.*) може мати для розвитку самостійної, відокремленої від першої, негативні наслідки. Створено прецедент некомпетентного втручання в науково-дослідницьку сферу, яка за своєю природою не може не входити в пряму суперечність з натискнутою поведінкою владних структур, породжувати суперотив ім» [2, с. 49]. У плані законопроектних робіт Верховної Ради України VII скликання вже вельми помітними стали тенденції до так званих компенсаційних ініціатив, які утворили своєрідну групу наближення до проблем національної пам'яті нормативно-правових актів. У першу чергу, це стосується комплексу законів про охорону історично-культурної спадщини, по-друге, тих законів, які окреслюють конкретні прошарки українського суспільства, що мають певні законодавчі преференції: ветерани війни, жертви сталінських репресій, нацистських переслідувань, діти війни, які мають свої усталені фрейми історичної пам'яті. По-третє, резервним, але таким, що має найближчу перспективу оновлення зазначеної тематики сюжетами «відкладеної проблеми», є корпус нормативно-правових актів, які мають схожий суспільний резонанс – йдеться про соціальні проблеми «чорнобильців», «афганців». Ця категорія громадян активно формує проєкцію спадкових традицій та біографічної системи цінностей.

З огляду на викладене набуває актуальності проблема адаптації комплексної проблеми законотворення в контексті реалізації політичної волі та проєкції почуття права на ті соціально-політичні виклики, що органічно пов'язані із концептами моделювання фреймів національної політики – явища, котре доцільно розглядати в широкому розумінні як категорію суспільного права.

Слушною видається думка Голови Верховної Ради України шостого скликання В. Литвина, який зазначив: «Ні у кого не викликає сумнівів те, що зв'язок між державою і правом двосторонній... Саме концептуальна визначеність категорії державотворення проявляється насамперед через «почуття права», тобто здатність за допомогою формальних, абстрактних приписів визначити потенціал успішного еволюціонування держави» [3, с. 7]. Звичайно в розумінні категорії законотворення ми не можемо уникнути ви-

значень суб'єктів цього процесу, що на відміну від суб'єктів законодавчої ініціативи не конституційовані, а становлять соціальну основу єдиного джерела влади, яким, як відомо, є народ України. Консолідована позиція народу впливає, формується в результаті змагальності численних інтересів та елементів українського суспільства. Таким чином в процесі спілкування люди не тільки формуються та згодом формалізуються певні суспільні відносини і потрапляють у певну залежність від характеру цих відносин. Такі відносини являють собою і поєднання, і змагальність загального та індивідуального, відбиваючи двоїсту природу людей – як суспільної істоти і як окремого індивідуума із власними ціннісними орієнтаціями та досвідом.

Оскільки в єдиній волі суб'єкта втілюються об'єктивний момент загальності, а з іншого боку – момент об'єктивної одиничності, виникає потреба в особливому способі реалізації в ній свободи суб'єкта, що могло б зняти зазначену внутрішню суперечність [4, с. 8]. Це зняття відбувається через заперечення сваволі, підпорядкування суб'єктивної одиничності об'єктивній волі, що орієнтується на загальність змісту суспільної системи цінностей. Таким чином необхідним способом утворення загальних прийнятих норм у спілкуванні індивідів стає право, яке по суті виступає як форма заперечення сваволі в діяльності людини та утвердження у ній об'єктивної волі суб'єкта, в якій реалізується його особлива суб'єктивність й визначаються межі його індивідуальної свободи.

У контексті демократичної комунікації визначальним для артикуляції суспільних інтересів на теренах давньої Русі стало звичаєве право як «правило масової поведінки». Його сутність полягає у наступному: частота повторення і переконання у правомірності поведінки – основні елементи «звичаєвого права», які можна розглядати як фреймові витoki національної пам'яті.

Проте звичаї, розраховані на добровільне прийняття ними людьми, у державній практиці виявилися багато у чому непридатними. Довербальна комунікація звичаїв і традицій витісняється мовою законів. Зміцнення процесу законотворення як цілісного стійкого явища суспільного життя пов'язується із переходом держави до такого етапу її розвитку, коли законотворча діяльність стає складовою роботи державного апарату, спрямованого на вироблення законів держави, дієвість яких багато у чому залежить від звичаєвих витоків спільноти.

Власне законотворення є ознакою соціальної держави. Дослідження соціальної держави через її правовий вимір і є проникненням у сутність правової держави не стільки в її загально соціальному понятті, скільки в аспекті певних державно-правових інститутів, за допомогою яких реалізуються та гарантуються права і свободи людини і громадянина. Звичайно, що правові норми завжди вимагають визнання їх суспільством. Норми, які не враховують цього і не визнаються суспільством, не є правовими, приречені на нереалізацію і в кінцевому рахунку на скасування. Саме тому комунікативні канали демократичних держав виконують функції артикуляції традиційного суспільного ставлення до системи норм права, апеляції до ідеї правової рівності, що має бути покладена в основу законотворення. У такий спосіб, як зазначає С. Кириченко, правова держава зводиться до мінімуму можливості вести в ранг закону свавілля законодавців, які нехтують усталеними нормами суспільної моралі [5, с. 138].

Проте зміст такої запобіжної функції полягає у концентрації законотворчих ініціатив на рівні осмислення втілених у цих ініціативах потреб складових суспільства. Складовими суспільства у даному разі виступають суб'єкти

політичної комунікації [6, с. 126]. При цьому можливості щодо артикуляції ініціатив різні, проте кожна з них становить елементи загальної потреби суспільства у формуванні системи правових норм, що наближаються до спільного знаменника. Вочевидь наближення, як процес пошуку суспільної злагоди, не матиме завершальних форм, оскільки він неминуче наражається на одвічну проблему пошуку соціальної справедливості. Це поняття обмежує право, що логічно є базою соціально-правової держави, а також загрожує зруйнувати ту концепцію права, котра робить його гарантом індивідуальної свободи, оскільки те, що буцімто справедливо для одного індивіда, може бути несправедливим для іншого (Г. Дашутін, М. Михальченко) [7, с. 133]. Без усвідомлення цього процесу механізм з'ясування сутності артикуляції соціальних інтересів у комунікативній моделі законотворення позбавляється чітких орієнтирів, здійснюється стихійно, методом проб і помилок, непродуктивно витрачаються інтелектуальні, психологічні зусилля багатьох політиків, фахівців, науковців.

Очевидно, що державу до здійснення законотворчої діяльності спонукає соціальна потреба у виробленні необхідного для правового регулювання суспільних відносин законодавчого акта. Відтак стійке існування різних суб'єктів законотворення зумовлюється їх відношенням до одного й того самого процесу вироблення певного законодавчого акта, що опосередковується організуючим рішенням верховної влади. Усвідомлення владою названої вище потреби диктує загальну спрямованість діяльності цієї влади на задоволення вказаної потреби. Отже, та сила, яка справляє вплив на дії влади, є вирішальним чинником у виробленні певного законодавчого акта. Однак в цьому діянні верховної влади виявляє себе також протилежна сила – сила незаінтересованої окремих представників суспільства у виробленні відповідного закону. Саме тоді має спрацювати політична воля можновладців. Аргументативним визначенням видається поняття «політична воля», що її обґрунтовує В. Смірнова: «Політична воля є компонентом суспільної свідомості й визначається поєднанням буття даного суб'єкта і його свідомості. Вольовий фактор у політиці традиційно замкнений на політичному лідері та політичній еліті» [8, с. 120].

У зв'язку з цим варто зазначити, що функціонування правових регуляторів у суспільстві доводить: найчастіше в авторитарних переважно формаціях до рівня закону підносилися не воля народних мас, а воля бюрократичної верхівки держави, яка шляхом узурпування влади здобувала можливість нав'язувати суспільству свою модель соціальної регуляції. Сприйняття політичної волі народом не передбачає зворотного зв'язку. Саме нормативістська концепція законотворення дійсно розглядає процес об'єктивації без комунікативного зв'язку, що означатиме його відірваність від народу як джерела влади, передовсім, законодавчої, здійснення законотворення бюрократизованою нелегітимною владою, яка не узгоджує свої рішення з виборцями, коли народ в цілому і кожен виборець зокрема не має можливості висловитися з приводу цих рішень, а самих демократичних механізмів процедур апробації державних рішень не існує. Формування механізму апробації можливе за умов персоніфікації індивідуальних потреб в загальному, консолідованому законотворенні, коли соціальний суб'єкт стає зацікавленим у відповідному захисті своїх уявлень, досвіду, цінностей.

Вочевидь, знеособлений контроль не є життєздатним, оскільки прагнення державної влади до вироблення певного законодавчого акта, її мотивація в результаті різновекторних впливів визначаються як результат зі-

ткнення різних особливих інтересів усередині суспільства, а також безпосередньо в середовищі даної влади. Теоретична діяльність пізнання умов законодавчої діяльності здійснюється у відношенні державної влади до тих умов, що об'єктивно склалися в суспільстві. Але оскільки пізнання будь-якого об'єкта відбувається завжди через індивідуальне пізнання його окремими індивідами, то і в даному разі уявлення влади про умови законотворчої діяльності безпосередньо існує у численності самостійних уявлень індивідів. Таким чином виникає потреба інтегрувати ці окремі уявлення, привести їх до деякого одного уявлення. Та оскільки кожний з цих індивідів є одночасно носієм як загального інтересу (як представник влади), так і особливого індивідуального інтересу (як індивід взагалі), то пізнання умов законотворчої діяльності владою являє собою складний суперечливий процес, зумовлений суперечністю захисту фреймів пам'яті.

«Чорні діри» в законодавстві, порушення законів і правових норм підсилювали соціальну апатію і перетворювали населення в об'єкт маніпуляції елітних груп. В Україні дотримувалися електорального суперництва, але адміністративно-силовий тиск викликав сумніви в легітимності виборів, провокував кризу легітимності влади в цілому», – зазначає Ю. Левенець [9, с. 39]. З цього випливає висновок: чим розвинутіше вихідне протиріччя, гостріше і ближче воно до свого вирішення, тим необхіднішими виявляються все більш радикальні перетворення суспільних, державних і правових інститутів, загальнішою стає об'єктивна зацікавленість влади у змінах законів держави, а отже, у здійсненні того чи іншого законотворчого процесу із урахуванням соціальної потреби.

Таким чином, обумовленість останнього об'єктивною необхідністю та наявністю відповідної заінтересованості влади в ньому не лише не виключає, а, навпаки, передбачає появу в кожному законотворчому процесі суб'єктивних особливостей. Якщо законотворчий процес реалізується в законодавчій діяльності державного апарату, то суб'єктивні особливості цієї діяльності (її ціль, рішучість верховної влади реалізувати цю ціль, прийняття нею рішення про здійснення конкретного законодавчого процесу і формування його ідеї, теоретична діяльність пізнання необхідності даного процесу, нарешті, відповідне виявлення волі суверена і практична діяльність державного апарату, який виконує дане рішення верховної влади) так або інакше відбиваються на здійсненні законотворчого процесу. В кінцевому рахунку ефективність цього процесу залежатиме від інформаційного (в широкому розумінні) забезпеченні дій, що містить системну аргументацію правомірності законотворчої ініціативи. Приклади такої змагальності ми можемо зустріти в політичній історії сучасної України. Доволі показовою у зв'язку із цим є конкурентна ситуація у законопроектній царині, що вже сформувався у Верховній Раді України VII скликання. Адже вже з 2013 року парламент у черговий раз збільшив кількість профільних комітетів, що й надалі ускладнюватиме процедуру вичерпності предметів відання профільних комітетів, призведе до роботи по створенню так званих альтернативних законопроектів не без участі парламентських лобістів, цинічний прагматизм яких не співвідносний із соціальним романтизмом [10, с. 4].

У зв'язку з такою наступальною діяльністю влади, як провідного суб'єкта законотворчого процесу, інші учасники політичної комунікації потрапляють в ситуацію корегування правових норм, що їх здійснює пануюче джерело політичної волі в особі Президента України. Необхідність змін норм функціонування суспільного організму з боку влади обумовлює проникнення нових суджень, оцінок, думок у масову свідо-

мість, зокрема, й за допомогою політики історичної пам'яті. Спосіб їх поширення багато у чому залежить від типу політичного режиму. Формування в соціумі ціннісних орієнтацій, акумульованих на процес вдосконалення системи суспільної поведінки, що являє собою мету законотвірчої діяльності, є природним бажанням демократичних держав – законотвірча діяльність в такому разі прагне до широкої моделі участі усіх можливих суб'єктів законотворення.

Проте усі наполягання на змістовній завершеності горизонтальної (лінійної) моделі комунікації в частині законотворення, що обумовлюватиметься типом політичного режиму, не мають суттєвих підстав з огляду на взаємопов'язаність каналів законотворення, комунікативну насиченість політичних інститутів і складових громадянського суспільства у складній взаємодії по пошуку оптимального варіанту нормативно-правого акта. Вочевидь йдеться не про горизонтальність чи вертикальність соціальної комунікації у правовому просторі держави як індикатора рівня демократичності суспільства: зазначена схема лише кореспондується із загальним класифікатором видів законотвірчого процесу.

Сутність цього визначення впливає, як зазначає О. Ющик, з того, за чиєю ініціативою – верховної влади чи опозиції – законотвірчий процес здійснюється. Відтак він взагалі може бути розділений на два основних види – на процес, який здійснюється верховною владою ініціативно, «зверху», і процес, здійснення якого диктується верховній державній владі «знизу»; між ними, залежно від тих чи інших особливостей, розташовуються проміжні різновиди законодавчого процесу, що тяжіють до того або іншого з цих видів. Існування законодавчого процесу двох вказаних видів пояснюється тим, що в ході історичного процесу верховна влада будь-якої держави опиняється завжди в одній із двох принципово різних ситуацій, залежно від того, на якій стадії знаходиться розвиток вихідного протиріччя, яку лінію політичного розвитку – спадну чи висхідну проходить дане суспільство. З цього робиться висновок, що дійсним законотвірчим процесом є вироблення законодавчих актів державним апаратом з ініціативи верховної влади, процес, здійснюваний «зверху». У більшості випадків справа відбувається саме таким чином. Навпаки, здійснення владою законодавчого процесу під диктовку «знизу» часто має характер непослідовний, суперечливий, порушує системність у законодавстві або ж взагалі припиняється без прийняття необхідного акта [11, с. 166].

З таким твердженням можна погодитись, якщо розглядати законотвірчий процес в ракурсі реалізації законотвірчої функції інститутом державної влади. Натомість у широкому розумінні процесу законотворення факт прийняття нормативно-правого акта є результатом політичної комунікації незалежно від його змісту, оскільки сам зміст як концентрація правової інформації є втіленням волі законодавця, а акт припинення – результатом зворотної дії комунікативного впливу. Адже закон не може діяти незалежно від суспільства, він завжди буде фактором соціальної активності та джерелом перманентного поступу законотворення як ознаки життєздатності суспільного організму. Визначним тут є інститут політичних партій. Їх комунікативну природу, орієнтовану на законотворення, визначає механізм реалізації (виконання) партіями конкретних функцій, основними з яких є боротьба за владу і здійснення влади, формування ідеологічних доктрин, апеляція до історичної пам'яті та формування відповідної громадської думки.

Прикро, що в такій боротьбі використовуються маніпулятивні прийоми експлуатації ціннісних орієнтацій, системи моральних підвалин, що

належать до змістовних ознак самої сутності національної пам'яті. І на цьому тлі слушно може видаватися думка про те, що «коли ... парламентарі вважатимуть себе експертами з історії, це поставить під загрозу самостійність історичної науки. Аналогічна загроза може виходити і від самих істориків: приміром, коли у посткомуністичних країнах вони організують витоки інформації з поліцейських архівів задля компрометації своїх політичних супротивників в ім'я т. зв. перехідного правосуддя» [12, с. 119].

У загальному контексті стає зрозумілою небезпека перманентної переконтації, ревізії підвалин формування загальнонаціональної толерантності до оцінок минулого на засадах цивілізаційного примирення. Посилення ролі і місця політичних партій, як суб'єктів структуризації єдиного соціально-правового поля держави, руйнується безпринципною прагматичністю політичної боротьби та оволодіння електронним ресурсом за будь-яку ціну. Водночас соціологічне опитування доводять, що реальне піднесення ролі партій в суспільстві не відбулося. На жаль, воно пригальмовано також й відновленням мажоритарно-пропорційною системою виборів у 2012 р. Згідно з даними соціологічного опитування Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Розумкова, виборчі розчаровані початком роботи Верховної Ради України VII скликання. Передовсім йдеться про діяльність парламентських партій, насамперед провладних. Особистого голосування від народних депутатів вимагають понад 90 відсотків громадян – «Народ і так не дуже любить своїх обранців, а вже коли їх на робочому місці не видно і поготів засмучується» [13, с. 1]. Природно, що результати соціологічних досліджень віддзеркалюють не лише рівень іміджу політичних партій в масовій свідомості, а й механізм вивчення громадської думки в процесі вдосконалення методики застосування формалізованого спостереження та статистичних процедур при аналізі змісту соціальних настроїв.

У практиці активізації суспільного законотворення відокремлюються кілька груп базових прав, які забезпечують функціонування публічної сфери. До першої належать права, котрі безпосередньо забезпечують участь в раціонально-практичних дебатах: свобода слова, преси, зборів, асоціацій. Так само сюди потрапляють норми, що стосуються можливості реалізації власне політичних прав у публічній сфері – право апеляції, рівних можливостей у виборах тощо. Друга група пов'язана із правовими нормами, що забезпечують основні свободи громадянина, себто захист персональних даних, недоторканність житла тощо. До третьої групи належать права, котрі стосуються активності носіїв соціальної пам'яті: індивідуальних чи групових. На думку Ю. Габермаса, «наявність публічної сфери є передумовою до певних змін всередині політичної системи – атмосфера критичних дебатів висунула нові вимоги до парламентських процедур. Представницькі органи стали відкритими, їхня діяльність набула конструктивності в плані організації зворотного зв'язку по відношенню до різних суспільних груп. У розвиток цієї ідеї варто подумати і про те, яким чином слід доповнити існуючі парламентські утворення інститутами, котрі піддали б виконавчу владу, включаючи органи юстиції, посиленому легітимізаційному тиску з боку зацікавленої клієнтури і правової громадськості» [14, с. 179].

Висловлена Ю. Габермасом теза про посилення комунікативної функції у сфері законотворчості в напрямку її соціалізації інститутами громадянського суспільства кореспондується з ідеєю комунікативної влади, коли легальність законотворення має співвідноситися з легітимністю влади, особливо законодавчої. В кінцевому рахунку легальність виходить від

самої державної влади, яка приймає закони і контролює їх виконання. Гармонія цих властивостей, що, правда, переважно перебуває у площині політичної теорії. На практиці вони існують у стані перманентної змагальності, часом конфліктної, коли парламент приймає закони, а вони не визнаються громадськістю. Науковий апарат політичної науки має систематизовані категорії, що віддзеркалюють явища, які можуть в певних обставинах порушити, а часом й зліквідувати легітимність влади (категорія делегітимності). Головним джерелом делегітимзації вбачається суперечність між універсальними цінностями суспільства і партикулярним інтересами владної еліти. Ця модель засвідчує важливість зворотного зв'язку у політичній комунікації між представницьким органом і виборцями, передовсім, у галузі прийняття таких законів, які б не суперечили інтересам народу. У зв'язку з цим постає питання про наявність суспільних запобіжників у процесі прийняття нормативно-правових актів на рівні задоволення соціальної потреби в процесі законодавчого процесу. Адже між прийняттям чи відторгненням закону суспільством і його формуванням прокладений кореляційний зв'язок: питома вага непопулярних законів багато у чому визначається низьким рівнем чи взагалі відсутністю у суспільства демократичних процедур участі громадян у процесі законотворення.

В контексті теорії «інформаційного дефіциту», суть якої полягає у тому, що при збільшенні потоків інформації в соціальній системі цю інформацію більшою мірою сприйматимуть люди з вищим освітнім і соціальним статусом, наше суспільство матиме невтішну тенденцію до своєрідної стратифікації соціальних суб'єктів законотворення. По суті в процесі артикуляції законотворчих ініціатив віддзеркалюється така закономірність, як захоплення «комунікативної влади» олігархічними угрупованнями в нашому суспільстві. Відсторонення від інформаційних потоків ЗМК в процесі конкурентного законотворення соціальних аутсайдерів помітно посилює розпорошеність складових соціуму, а разом із тим актуалізує комунікативну активність складових «третього сектора». Їх робота помітно поживляється під час виборчих кампаній. Останнім часом інформаційний ресурс таких, скажімо, соціальних комунікаторів, як «альтернативний уряд», «молодіжний парламент», «комітет виборців», «народна ініціатива» тощо перебуває на піднесенні і за сприятливих умов може стати відчутним фактором комунікативного тиску на владу в частині законотворення. Отже змагальність соціальних ініціатив у правовому полі на рівні законопроектних варіацій об'єктивно породжуватиме нових фігурантів цього процесу, і будь-які спроби влади обмежити такий діалог формалізованими вимогами до якості законотворчої інформації не тільки створюватимуть чи посилюватимуть інформаційний дефіцит, а й породжуватимуть абсентеїзм, зневагу до закону. Натомість інформування сприяє усвідомленню потреб громади, розумінню напруження та невдоволення, які відчують члени громади, спонукає їх до започаткування позитивних дій з метою прийняття відповідних рішень.

Розглядаючи низові ланки формування комунікаторів законотворчої інформації як структурні складові загального каналу політичної комунікації, варто зазначити, що їх особливості пов'язані із рівнем політичної культури громадян. Політична культура не є тотожною поняттю правової культури, остання виступає якісною характеристикою першої. Вочевидь ми маємо враховувати, що довготривалий розвиток України у складі імперських політичних структур, невдалі спроби власного державотворення в минулому, авторитарні традиції «зачистки масової свідомості» глибоко вкарбу-

вали у суспільну свідомість відчуття відстороненості від форм участі громадянина у великій політиці. В нинішніх умовах риторичним залишається питання, що його артикулює А. Погорелова: «Чим наше законодавче слово відгукнеться – розумінням, ентузіазмом громадян чи протестними мітингами? Пошук відповіді веде до висновку, що громадськість має бути затребуваною не лише і не стільки у виборчих кампаніях, скільки у постійному діалозі з владою на всіх рівнях, у роботі над законопроектами, у спільному пошуку істини разом з владними структурами, політичними лідерами, бо це – надійніше» [15, с. 32]. Тому перспектива соціального законотворення в сучасній політичній системі України залежить від умов розвитку громадянського суспільства і має бути матеріалізована у таких напрямках:

розвиток інформаційних ресурсів прозорості і доступності комунікативних мереж;

соціалізація законотворчих ініціатив на засадах їх публічності;
популяризація законотворчої інформації на рівні суспільних відносин;
структуризація змагальності законотворчих ініціатив.

Вочевидь організаційне забезпечення зазначених процесів за арсеналом властивих їм функцій не може бути здійснене виключно можливостями «публічної сфери». Помічена властивість виступатиме лише неодмінною передумовою їх започаткування. Проте без відповідного функціонування інститутів державної влади, зацікавленості влади у використанні інформаційного ресурсу соціальної законотворчості, його правового, організаційного та навіть комунікативного забезпечення вбачається важливим гармонізувати консолідований із владою механізм соціального законотворення. Під таким кутом зору об'єктивна дія права зводиться, фактично, до дії «об'єктивного права», або нормативно-правової сторони права на суб'єктів суспільних відносин, тобто, по суті, виступає як дія закону. При цьому чітко розрізняються два аспекти в єдиній дії права, про які йшлося вище. З одного боку, закон встановлюється для всіх суб'єктів суспільних відносин, він діє як на громадян та юридичних осіб, так і на посадових осіб публічної влади. «Його дії підпорядковується поведінка всіх суб'єктів, у тому числі діяльність посадових осіб публічної влади, незалежно від юридичної діяльності державного апарату, лише як результат функціонування існуючої нормативно-правової системи (об'єктивна дія права). З іншого боку, утвердження та підтримання системи правовідносин у суспільстві як необхідного правопорядку – це та дія права, яка неможлива без юридичної діяльності», – зазначають М. Теплюк і О. Ющик [16, с. 34].

Проблеми структуризації процесів законотворення перебувають у прямому зв'язку з комунікацією ініціатив, пов'язаних із трансформацією політичної системи суспільства. Прагнення громадян до сублімації своїх інтересів можуть бути матеріалізовані відповідно до існуючого механізму перетворення соціальної потреби на загальнообов'язкову норму соціального буття. Таким чином законотворчість має виконувати завдання закріплення в законі нових реалій, прийнятних для соціуму моделей суспільних стосунків, що мають бути втілені в загальній системі поведінки усіх членів суспільства. Отже, артикуляція суспільних інтересів актуалізує проблему суб'єктивізації законотворчих ініціатив.

У структурі політичної комунікації власне соціальні автори законотворчих ініціатив перебувають у сталій залежності від повноважень конституційних суб'єктів законодавчої ініціативи. У цьому, власне, і полягає специфіка перетворення соціального законотворення на етап професійного законодавчого процесу. При адаптації особливостей цього процесу на

діалогічну систему комунікації ми, по-перше, маємо враховувати чисельність джерел, що мають право на створення повідомлень, а по-друге, мати на увазі, що в ієрархічній комунікації існує постійна потреба в інформаційному збагаченні цих джерел. Таким чином систематизація законотвочих ініціатив суспільства структурується на рівні суб'єктів законодавчої ініціативи, які на відміну від соціальних комунікаторів громадських ініціатив виступають учасниками правовідносин. Суб'єкти права законодавчої ініціативи перебувають у прямому зв'язку з парламентом. Таким чином, цей зв'язок виявляється у двох напрямках. По-перше, через суб'єктів права законодавчої ініціативи забезпечується можливість своєчасно отримати законопроекти, підготовленими зацікавленими сторонами в правовому регулюванні тих чи інших суспільних відносин. По-друге, суб'єкти права законодавчої ініціативи забезпечують можливість координації та погодження в законодавчому масиві різних суспільних інтересів, до певної міри унеможливаючи в такий спосіб виникнення підвалин для соціального конфлікту. Діалогова модель комунікації між парламентом і суб'єктами права законодавчої ініціативи обумовлена передовсім представницьким характером самої Верховної Ради України. Депутати, що представляють народ як безпосередньо, так і через комітети і тимчасові комісії парламенту, мають віддзеркалювати інтереси і волю народу в різних сферах державного і суспільного життя. Зокрема, відповідно до закону про комітети Верховної Ради України при здійсненні законопроектної функції комітети зобов'язані вивчати громадську думку, розглядати звернення громадян, будь-які пропозиції, що свідчать про потребу в прийнятті нових законодавчих актів [17, с. 73].

Нині в Україні гострим залишається питання про відповідність суб'єктів законодавчої ініціативи принципу поділу державної влади, актуалізувалася проблема стримування відомчих інтересів та підвищення якості законопроектних робіт. Природно, це не означає, що визначене нині чинною Конституцією України коло суб'єктів законодавчої ініціативи, якими є Президент України, народні депутати, Кабінет Міністрів України та Національний банк України, залишається вичерпним і не може бути зміненним в процесі еволюції політичного режиму в Україні.

На нашу думку, процеси демократизації усіх сфер життя суспільства, які мають неоднозначний характер після президентських виборів 2010 р. та відновлення дії Конституції 1996 р. в Україні, вимагають комплексного розв'язання питання трансформації народних ініціатив як комунікаційного джерела законотворення до статусу офіційно врегульованого суб'єкта законодавчих ініціатив. Настав час перейти від декларацій актуальності залучення громадян до реальних процесів законотворення, до визначення механізмів такого волевиявлення. Якщо в Литві, приміром, законопроекти подаються до парламенту не лише депутатами, президентом і урядом, а також 50 тис. громадян, що мають право голосу [18, с. 283], то в Україні можливість залучення громадян до цього процесу все ще перебуває у площині теоретичних дискусій та нереалізованих пропозицій.

При констатації того факту, що до рангу суб'єкта права законодавчої ініціативи в Україні досі не включений власне народ, наше суспільство водночас має проблеми, а, можливо, навіть потерпає від кількісного перегину суб'єктності законодавчої ініціативи в бік виконавчої влади. В умовах організації державної влади на основі принципу поділу влади такий стан справ не відповідає забезпеченню всебічних гарантій зосередження законодавчої влади в парламенті. Це питання до певної міри актуалізує й

той факт, що у багатьох зарубіжних держав інституції виконавчої влади або зовсім не наділені правом законодавчої ініціативи, або представлені лише одним суб'єктом. Наприклад, у США, Великій Британії згаданим суб'єктом права законодавчої ініціативи є депутати, що водночас не означає позбавлення виконавчої влади можливості брати участь у законодавчій діяльності. У США президент у своїх щорічних посланнях Конгресу викладає певні положення, програми законодавчої діяльності, а необхідні законопроекти адміністрація вносить через відповідних конгресменів. Однак ні президент, ні уряд правом законодавчої ініціативи не наділені. Збільшення аналогічних прикладів на рівні порівняльного аналізу доводить перспективу доцільності та раціональності звуження кола суб'єктів права законодавчої ініціативи в Україні за рахунок інституцій виконавчої влади. Можливо, це стане одним із резервів активізації пошуку соціальних ініціатив, які нині не мають належного інформаційного потенціалу у порівнянні із комунікативними можливостями виконавчої влади.

Варто прислухатися до запитань, сформульованих у зазначеному контексті В. Сіренком: «А якщо законодавча (більшість) і виконавча (уряд) влади зосереджені в одних президентських руках, то де тут місце для стримувань та противаг?» А далі висновок: «Така тотальна концентрація влади... іменується в конституційному праві як авторитарний режим чи диктатура» [19, с. 8].

На такому тлі неоднозначним видається прийняття Верховною Радою України у листопаді 2012 р. закону про всеукраїнський референдум. В зв'язку з цим постає питання про межі і доцільність визначення предмету референдумів у порівнянні з компетенцією парламентської практики законотворення. Як відомо, предмети всеукраїнського референдуму мають на меті затвердження окремих положень Конституції та внесення до Основного Закону змін і доповнень; прийняття, зміну чи скасування законів України та їхніх окремих положень; прийняття рішень, які визначають основний зміст Конституції України, законів України та інших правових актів; реалізацію права українського народу на самовизначення та входження України до державних федеративних і конфедеративних утворень, а також зміну території України. По суті доволі представницький масив референдумної компетенції може бути індикатором визначення демократичності держави так само, як і пропорційним віддзеркаленням зворотного результату – адже дорога до пекла, як відомо, викладена добродійними справами.

Історія відає чимало прикладів перетворення демократичних держав на тоталітарні режими саме через механізм народного волевиявлення у формі референдумів. Сумнозвісні результати плебісцитів 30-х років ХХ ст. з питання виходу Німеччини з Ліги націй та про передачу канцлеру функцій президента Німеччини будемо вважати фактами вичерпно красномовними, а з огляду на невтішну асоціативність референдумної практики в окремих країнах СНД – ще й достатніми [20, с. 122–124].

Проте в арсеналі аргументацій на користь референдумів з боку зацікавлених суб'єктів в структурі політичної системи перехідного періоду від авторитарної моделі до демократичної правової соціальної держави переважаючою є теза про необхідність прискорення законодавчого процесу за допомогою процедури прямого волевиявлення.

Сам факт актуалізації потреби зазначеного законотворення до певної міри є свідченням недостатньої ефективності парламентського законодавчого процесу в забезпеченні державного управління суспільством і

спонукає до думки про тенденції до звуження суспільної ролі парламентаризму, активізацією процесів, спрямованих на обмеження демократичних процедур на протипагу єдиному законодавчому та представницькому органу держави. З урахуванням того, що організація та діяльність урядових структур істотно відрізняються від парламентської практики, неважко уявити, наскільки відірваними від процесуальних вимог до вироблення законів стануть позапарламентська форми законотворення, в яких переважатиме й домінуватиме апеляція й до політичної волі та до почуття права безпосередньо народу як джерела влади. Вочевидь, що за таких умов злободенною стає й проблема реформування судової влади, яку окреслив Президент України В. Янукович [21, с. 4].

Очевидно, що без залучення соціальної складової в частині оцінки діяльності системи правосуддя неможливо забезпечити власне безпідвищення публічної сфери у прийнятті судових рішень, а головне – їхнього виконання, передовсім коли йдеться про захист прав і основних свобод громадянина. У зв'язку з цим має рацію М. Чугуєвська: «Однак очевидним є факт, що будь-яке рішення (навіть Європейського суду з прав людини), винесене на користь заявника, не має практичного значення, якщо відсутній реальний механізм його виконання» [22, с. 26].

Вочевидь, що реалізація таких політичних категорій в галузі законотворення, як політична воля і почуття права залежатиме від співвідношення сил елітарних і соціогуманітарних мотивацій у вищих ешлонах влади. Саме через це проблеми законодавчого формування та забезпечення структурізації змісту національної пам'яті в масовій свідомості громадян України формуватимуться тими соціальними потребами, які залишатимуться нерозв'язаними передовсім у соціогуманітарній площині. Для нас зберігає актуальність питання, як актуалізувати процеси формування нових якостей національної ідентифікації без врахування традиційних фреймів, створених політичною системою минулого з її механізмом універсального знеособлення регіональних ідентифікацій? Якщо зважати на результати досліджень Інституту соціології НАН України, врахуємо таке: 8 відсотків українців досі вважають себе насамперед радянськими людьми, 26 – просто «людьми», 57 – громадянами своєї країни. Отже «просто люди» та «радянські люди» – це ті, чия ідентичність за роки незалежності переважно або взагалі не змінилася» [23, с. 42]. Природно, що до будь-яких соціологічних досліджень треба ставитися обережно з огляду на традиційну непрозорість формування механізмів комунікації опитувань та репрезентативності вибірки. Одначе важко заперечити факт усталеної кореляції між категоріями захищеного досвіду та теоретичного проекту законодавчих ініціатив. У цьому зв'язку важливо передбачити резонансний вплив на різноекторне еволюціонування духовної складової українського суспільства, що несе закон про засади державної мовної політики. Також можна передбачити активізацію процесів своєрідної сублімації фреймів національної пам'яті в контексті реалізації закону про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій.

Таким чином проблема формування фреймів національної пам'яті мовою законотворення залишається не лише актуальною, а й злободенною. Формат її вивчення має бути максимально комунікативним, що багато в чому залежатиме від відкритості й прозорості парламентських процедур та соціальної орієнтованості діяльності вищого представницького та законодавчого органу держави – Верховної Ради України.

Список використаних джерел:

1. Маклюк О. М. Меморіальне законодавство в країнах Європи: проблема регулювання історичної пам'яті / О. М. Маклюк // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного Університету, 2012. – Вип. XXXIII. – С. 311–316.
2. Солдатенко В. Ф. Трагедія тридцять третього: нотатки на історіографічному зрізі / В. Ф. Солдатенко // Національна історична пам'ять: 36. наук. праць. – Вип. 3. – К. : ДП «НВЦ», 2012. – С. 3–92.
3. Див.: Почуття права / Упоряд. О. Л. Копиленко. – К. : Ін-тут законодавства Верховної Ради України, 2012. – 87 с.
4. Гегель Г. Філософія права / Г. Гегель. – М. : Мысль, 1990. – 628 с.
5. Кириченко С. О. Правовий вимір соціальної держави і законодавчий процес / С. О. Кириченко // Парламентська реформа: теорія та практика. – К. : Ін-тут законодавства Верховної Ради України, 2001. – С. 138–149.
6. Ганжуров Ю. Політична комунікація: проблеми структуризації / Ю. Ганжуров // Політичний менеджмент. – № 2. – 2004. – С. 121–130.
7. Дашутін Г., Михальченко М. Український експеримент на терезах гуманізму / Г. Дашутін, М. Михальченко – К. : Парламентське вид-во, 2001. – 428 с.
8. Смірнова С. Проблемне поле реалізації політичної волі в теорії і на практиці / С. Смірнова // Освіта регіону. – № 4. – 2011. – С. 111–120.
9. Левенець Ю. Еволюція політичної влади в Україні / Ю. Левенець // Український парламентаризм: проблеми історії та сучасної політичної практики (до 145-річчя від дня народження Михайла Грушевського / Наук. конференція 29 вересня 2011 р. – К. : Український ін-тут національної пам'яті, 2012. – С. 37–53.
10. Див.: Рада утворила 29 комітетів та спецкомісію // Віче. – № 1. – 2013. – С. 4.
11. Ющик О. Теоретичні основи законодавчого процесу / О. Ющик. – К. : Парламентське вид-во, 2004. – 520 с.
12. Нагорна Л. П. Історична пам'ять: теорії, дискусії, рефлексії / Л. Нагорна. – К. : ІПНД, 2012. – 328 с.
13. Трегубов В. Кнопіушні війни / В. Трегубов // Дзеркало тижня. – № 5. – 2013.
14. Вкл. за: Ганжуров Ю. С. Парламент України в політичній комунікації / Ю. С. Ганжуров. – К. : Україна, 2007. – 352 с.
15. Погорелова А. Розвиток культури парламентаризму в Україні / А. Погорелова. – К. : Парламентське вид-во, 2012. – 248 с.
16. Теплюк М., Ющик О. Введення в дію законів України: питання теорії та практики / Теплюк М., Ющик О. – К. : Парламентське вид-во, 2011. – 200 с.
17. Див.: Депутат в українському парламенті науково-практичний посібник / Кер. авт. кол. В. О. Зайчук. – К. : ПСП, 2013. – 260 с.
18. Див.: Конституційне право України. – К. : Наукова думка, 1999. – 476 с.
19. Сіренко В. Про президентську республіку, особисте голосування та мову / В. Сіренко // Голос України. – № 32. – 2013. – С. 7–8.
20. Ляшенко Т. Трансформація політичних систем в країнах Центральної Азії: національний і регіональний аспекти. – К. : УПНД, 2011. – С. 118–131.
21. Див.: Верховна Рада України шостого скликання: Стенографічний звіт. – Т. 23. – 2013. – С. 26–29.
22. Чугуєвська М. Виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини: проблемні аспекти / М. Чугуєвська // Віче. – № 2. – 2013. – С. 26–29.
23. Як позбутися «пострадянськості?» / Кер. авт. кол. А. Гетьманчук. – К. : ПСП – ІІ, 2013. – 148 с.

Ганжуров Ю. С. Законотворчество как проекция фреймов национальной памяти.

Рассматриваются вопросы законодательного моделирования фреймов национальной памяти в политической коммуникации. Изложены мотивации организации механизма предпосылок формирования отдельных субъектов, как носителей стратификации социальных интересов на основе моделирования перспективной проблематики объектов интерпретации и дискурсов национальной памяти в правовом поле государства.

Ключевые слова: национальная память, мемориальные и тематически приближенные законы, законотворчество, парламентская практика, политическая воля, чувство права.

Ganzhurov Y. Law-making as a national memory's future frames projection.

The issues of law-making frame modelling of the national memory in political communication are being examined. The organisational motivations of social subjects' (as bearers of social interest stratification) forming preconditions creating mechanism are being laid out on the basis of long-range object interpretation problematics and national memory modelling discourses within the legal framework of the state.

Key words: national memory, memorial and related laws, law-making, parliamentary practice, political will, sense of law.